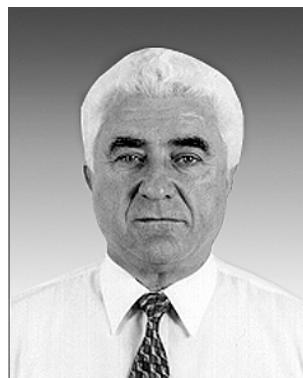

УДК 378:364

Шклярський Ю.О., Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили

Шклярський Юрій Олександрович – кандидат економічних наук, начальник головного управління праці та соціального захисту населення облдержадміністрації, голова обласної науково-методичної ради по координації діяльності з питань формування кадрового потенціалу для установ соціальної сфери.
Коло наукових інтересів – регіональні особливості формування та функціонування моделі сталого соціального захисту населення; наукові підходи до визначення потреб кадрового потенціалу регіону.

Західження студентів обраною професією як дидактична проблема курсу “Вступ до спеціальності “Соціальна робота”

У статті розглядаються шляхи вирішення низки дидактичних проблем при викладанні дисципліни “Вступ до спеціальності “Соціальна робота”. Зміст робочої програми курсу, його побудова націлені на те, щоб допомогти першокурсникам остаточно ствердитись у правильності вибору професії “Соціальний працівник”, в повній мірі засвоїти сутність соціальної роботи, її суспільне значення, необхідні знання, вміння та навички для успішної професійної діяльності в установах соціальної сфери області після закінчення вузу.

The article describes the ways of solving different didactical problems in teaching the discipline “Introduction to the profession “Social work”. The contents of the course working program, its structure are to help the first-year students to become completely certain in their choice of the profession of a social worker, to realize entirely the sense of social work, its importance for society, necessary knowledge, skills and experience for successful professional work in the social sphere institutions of our region after graduating from the Higher Educational Institution.

За логікою поступового введення студента в професію “соціальна робота” курс “Вступ до спеціальності” започатковує в навчальному плані цикл професійно орієнтованих дисциплін, який включає “Історію соціальної роботи”, “Теорію соціальної роботи”, “Технології соціальної роботи”, “Професійно-етичні основи соціальної роботи”, “Соціальну роботу з сім'ями і дітьми”, “Правове забезпечення соціальної роботи” та ін. Від того, яке наповнення матиме програма зі вступного курсу, як вона буде організаційно та методично забезпечена,

залежить, вважаємо ми, дуже багато: це й сприйняття соціальної роботи як самостійної науки та актуальнішого на даний час виду практичної діяльності, усвідомлення місця соціальної роботи в реалізації соціальної політики держави і підтриманні злагоди у суспільстві, розуміння її морально-гуманістичних витоків, історичних коренів та сьогоднішніх зв’язків, ролі нової для України професії у взаємовідносинах “суспільство – індивід”, самореалізації людської особистості. Саме якістю подання першокурсникам та

ступенем засвоєння ними цих основних моментів обумовлюється, на наш погляд, зростання у них зацікавленості обраною професією, бажання в повній мірі оволодіти її цінностями, знаннями, вміннями та навичками для успішної діяльності в соціальній сфері після закінчення вузу.

Реалізації цього завдання має сприяти додержання основних дидактичних принципів викладання – науковості, систематичності, послідовності, наочності, зв'язку з практикою соціальної роботи та ін., а також вирішення низки дидактичних проблем, а саме: пошуку оптимальних форм подачі навчального матеріалу; інтенсифікації навчального процесу, формування професійно-ціннісних мотивів навчання професії соціального працівника тощо.

Тематичний “каркас” курсу “Вступ до спеціальності “Соціальна робота” окреслений в одному з перших вітчизняних видань із соціальної роботи – посібнику “Соціальна робота (вступ до спеціальності)” (1995 рік), автором якого є доктор філософських наук, професор, керівник кафедри соціальної роботи Ужгородського національного університету І.І. Мигович. Один з можливих варіантів навчальної програми дисципліни “Соціальна робота: вступ до спеціальності” пропонує кафедра соціальної роботи Ужгородського національного університету у збірнику навчальних програм, виданому в 2002 році інститутом вищої освіти АПН України та Державним центром соціальних служб для молоді. Анотацію навчальної дисципліни “Вступ до соціальної роботи” знаходимо також у книзі “Соціальна робота в Україні: перші кроки” під редакцією В. Полтавця, підготовленій Школою соціальної роботи Національного університету “Києво-Могилянська академія” і виданій Видавничим домом “KM Academia” в 2000 році.

В робочій програмі з названого курсу, розробленій на кафедрі соціальної роботи, педагогіки та психології Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили на 2003-2004 навчальний рік, творче використані напрацювання всіх трьох видань. Але хочемо зупинитися в даній статті на деяких нових підходах стосовно змістового наповнення курсу, логіки поєднання тем у розділах, чинників прив'язки навчального матеріалу до обласної моделі соціального захисту населення.

Робоча програма курсу “Вступ до спеціальності “Соціальна робота” в МДГУ ім. Петра Могили включає шість розділів. Розрахований він на 28 годин лекційних та 14 годин практичних занять.

Дисципліну презентує розділ “Соціальна робота як наука, навчальна дисципліна та особливий вид діяльності”. Принцип систематичності та послідовності навчання вимагає обов'язкового ознайомлення студентів з визначенням науки, її ключовими поняттями, ознаками науки. Цього не передбачає жодна наведена програма, але ми переконані: без такої преамбули неможливо довести, що соціальна робота є самостійною наукою із своїми предметом дослідження, концептуально-категорійним апаратом, закономірностями, принципами та методами. Далі соціальна робота розглядається як велика система, яка органічно поєднує в собі три компоненти: а) соціальну роботу як науку; б) соціальну роботу як навчальну дисципліну; в) соціальну роботу як вид практичної діяльності.

З метою більш якісного опанування матеріалу першого розділу першокурсникам в ході самостійної роботи пропонується скласти словники та кросворди на соціальну тематику. Студенти складають словники та кросворди виключно на українській мові, хоча працюють переважно з російськими словниками та підручниками. Адже не секрет, що сьогодні більшість довідникової літератури та фундаментальних видань із соціальної роботи має російських авторів.

На семінарських заняттях, користуючись роздатковим матеріалом з теми, студенти доводять науковість соціальної роботи, виявляють її зв'язки з іншими науками, визначають її головну мету, системний характер, демонструють розуміння принципів та методів соціальної роботи, її морально-етичного аспекту. Така методика опрацювання навчального матеріалу дає студентам можливість поповнити свої знання про соціальну роботу як науку та практичну діяльність, в значній мірі опанувати її термінологію, чим полегшити собі в подальшому засвоєння однієї з основних теоретичних дисциплін – “Теорії соціальної роботи”.

Ще один новий акцент: матеріал другого розділу “Організація соціального захисту

населення в Україні” подається через призму Миколаївської моделі соціального захисту населення, яка отримала визнання на державному рівні і рекомендована для впровадження в усіх областях. Такий підхід допомагає показати багаторівневу систему соціального захисту населення в процесі її поступового розвитку, а її реорганізацію в Миколаївській області – як результат глибокого розуміння і владою, і фахівцями назрілих проблем, вміння рухатись невторованими шляхами. При цьому наголос робиться на створенні в області в результаті експерименту 1995-1996 років низових (місцевих) підрозділів – сільських і селищних центрів соціального захисту населення, які максимально наблизлені до клієнтів і які за результатами обстежень самостійно, не очікуючи звернень громадян, ведуть роботу по наданню необхідної соціальної допомоги, врахуванню субсидій, компенсацій тощо.

Таке акцентування уваги на Миколаївській моделі, на нашу думку, цілком віправдане, адже після закінчення університету молоді спеціалісти із соціальної роботи прийдуть працювати саме в цю систему, і більшість з них – в ті районні управління праці та соціального захисту населення, які направили їх на навчання до МДГУ ім. Петра Могили з гарантією подальшого працевлаштування. Отже, знання структури цієї системи, чітке усвідомлення основних напрямів діяльності та завдань, які вирішує кожне з її підрозділів, повинно полегшити входження випускників вузу в професійну діяльність.

Необхідно вказати, що цей розділ робочої програми курсу добре забезпечений методичними матеріалами. Студенти мають змогу вивчати тему за посібником “Система соціального захисту населення в Миколаївській області: етапи реорганізації та переваги”, до їх послуг також – бюллетені “Соціальні новини”, які щоквартально видає головне управління праці та соціального захисту населення облдержадміністрації. Представлена ця тема багатьма поетапними схемами і в методичних рекомендаціях з курсу “Вступ до спеціальності “Соціальна робота”, що надруковані видавничим відділом університету в вересні 2003 року.

Третій розділ поєднує в собі дві теми: “Історія соціальної роботи в Україні” та

“Методи вивчення закордонного досвіду соціальної роботи”. Слід зауважити, що другу тему не передбачено жодним із наведених вище видань. Проте, на нашу думку, вона необхідна, адже українське сьогодення вимагає кваліфікованих кадрів соціальних працівників, і успішне оволодіння новою для України професією неможливе без опанування широкого спектру знань та вмінь. А джерелами цих знань і вмінь виступають як історія та традиції українського благодійництва, так і досвід зарубіжних країн із формування та розвитку соціальної роботи. З урахуванням того, що на другому курсі студенти вивчають дисципліну “Історія соціальної роботи”, вказані теми у “Вступі до спеціальності” розглядаються в теоретико-методологічному аспекті.

Лекційний матеріал передбачає висвітлення складових архаїчної парадигми допомоги, шляхів формування традицій благодійництва, видів допомоги слабким і немічним у південних слов'ян, філософії християнської моделі допомоги нужденним. Розглядаються природа милосердя, погляди на нього християнських ідеологів та давньоруських книжників. Матеріал другої теми передбачає аналіз традицій, що породили різні соціальні системи добробуту в світі, розгляд методів вивчення закордонного досвіду соціальної роботи, основних відмінностей американської та західноєвропейської моделей соціального захисту населення.

Не забуваючи народну мудрість “Краще раз побачити, ніж сто разів почути”, кафедра соціальної роботи, педагогіки та психології започаткувала створення галереї портретів видатних українських благодійників, виготовлення наочних приладів. Студенти підібрали інформацію про відомих благодійними вчинками співвітчизників, виготовили їх кольорові портрети. Галерея розміститься у кабінеті соціальної роботи, який кафедра планує відкрити в цьому навчальному році. Силами студентів виготовлені також наочні приладдя “Форми допомоги у родовій общині”, “Шведська система соціального захисту населення”, “Американська система соціальної роботи” та ін.

Під час самостійної роботи студентам пропонується розшукати за допомогою мережі Internet додаткову інформацію про видатних українських благодійників та поповнити

галерею новими постатями, опрацювати матеріал з історії розвитку соціальної роботи в Росії, Канаді, Чилі та інших країнах. Передбачається, що в майбутньому при вивчені історії соціальної роботи набуті знання стануть підґрунтам для якісного засвоєння студентами основного курсу з даної дисципліни.

Проблематика викладання наступного розділу “Соціальні технології. Ефективність соціальної роботи” викликана новизною цих питань. Слід вказати, що дані теми теж не увійшли до навчальної програми з курсу “Вступ до спеціальності”, наведеної у збірнику. Але ми впевнені, що вони необхідні, і саме – перед розглядом наступних тем про форми та принципи соціальної роботи з різними групами населення. А поєднання матеріалу про соціальні технології та ефективність соціальної роботи в одному розділі обумовлене тим, що питання ефективності соціальної роботи напряму пов’язане з її технологізацією як одним із шляхів оптимального досягнення поставлених цілей.

Аналіз матеріалу різних підручників показує, що на сьогодні дослідники по-різному класифікують соціальні технології. Тому вважаємо за необхідне ознайомити студентів з різними поглядами на дане питання. Типологія соціальних технологій розглядається як проблема, яка продовжує обговорюватися науковцями, як процес, на даний час незавершений, і в майбутньому, сподіваємося, також і у вітчизняній літературі ми зустрінемо нові погляди, нові оригінальні судження та рішення з цього питання. Розгляд проблеми в плані лише класифікації технологій також має свою мотивацію: обмежений обсяг відведеного часу та наявність в навчальному плані на третьому курсі дисципліни “Технології соціальної роботи”, до вивчення якої студенти приступлять, вже маючи певні уяви про сутність питання.

Розділ п’ятий “Особливості соціальної роботи з різними групами клієнтів” знайомить студентів із загальними принципами та відмінностями соціальної роботи з різними категоріями населення – людьми похилого віку, інвалідами, сім’ями, дітьми, молоддю, спеціальними групами клієнтів. Включення нами даної теми в робочу програму продиктовано, в першу чергу, необхідністю дати студентам уяви про проблеми тих категорій

населення в Україні, які здебільшого потребують втручання, тобто знань і вмінь соціальних працівників.

До вивчення даного матеріалу студенти приступають вже в значній мірі підготовленими: з уявою про систему соціального захисту населення в Україні, області та завдання, які вона вирішує, про принципи, методи, набір технологій роботи з клієнтами соціальних служб; про складові ефективної діяльності, що впливають на кінцевий результат, тобто обумовлюють ступінь реалізації цілей, які поставлені перед соціальними працівниками професійними обов’язками та складностями переходного періоду в житті держави.

Семінарське заняття проходить у вигляді дискусії про характер відмінностей між формами соціальної роботи з різними групами клієнтів, причини, що породжують соціальні проблеми цих категорій людей, та можливі шляхи попередження виникаючих проблем. Студенти обговорюють принципи українського та міжнародного права стосовно людей похилого віку, інвалідів, завдання на найближчий час із соціального захисту сімей, молоді, дітей, безробітних.

Для повноцінного опрацювання даної теми кафедра соціальної роботи, педагогіки та психології має можливість запропонувати студентам “Навчальний посібник для соціальних працівників базового рівня”, виданий Національним центром розвитку навчання соціальній роботі в Україні за сприяння Агентства з розвитку міжнародного співробітництва уряду Швеції (Sida) та швецької компанії “Zenit Foundation”. Посібник переданий кафедрі головним управлінням праці та соціального захисту населення облдержадміністрації і вже третій рік служить добру службу не тільки першокурсникам. Цей розділ також забезпечений наочними приладдями.

Шостий розділ “Професія “соціальний працівник” завершує курс. Обсяг часу, відведеного на цю тему, дозволяє докладно зупинитися на професійному і духовно-моральному портреті соціального працівника: його посадових обов’язках; професійних вимогах до спеціаліста із соціальної роботи, що випливають з його основних функцій; ролях соціального працівника, стандартах його етичної поведінки стосовно клієнтів та колег, етапах

формування професіоналізму в роботі, основа якого закладається саме у вузі.

При підготовці до семінару студенти працюють з Міжнародною декларацією етичних принципів соціальної роботи, а на семінарі з метою формування уявлень про етичний кодекс соціального працівника їм пропонується дискусія на тему “Якщо Ви – соціальний працівник, то...” з використанням роздаткового матеріалу. Оцінюються ступінь активності студентів і правильність вибору варіанту поведінки у запропонованих ситуаціях.

Що стосується перевірки знань студентів з курсу “Вступ до спеціальності”, то відбувається вона у декількох формах: відповіді на семінарах, доповіді з окремих питань, підготовка реферату, виконання двох контрольних робіт. Кожна контрольна робота включає теоретичне питання та три тестових завдання з опанованих тем. Але все ж таки переважне значення надається усним формам перевірки знань, адже з самого початку навчання студентів у вузі дуже важливо “розговорити” кожного, навчити їх оформлювати свої думки в слова, демонструвати набуті знання за допомогою послідовної, логічно побудованої розповіді.

Таким чином, складаючи програму “Вступ до спеціальності”, ми, як вже було наголошено, керувалися логікою органічного входження першокурсників у професію “Соціальна робота”. Наведена програма за лекційною тематикою відрізняється від програми колег з Ужгородського на перспективу, надають фонду в разі необхідності допомогу в роботі із спонсорами, фізичну допомогу.

Як свідчать наведені приклади, формування позитивного іміджу професії “Соціальний працівник” у свідомості студентів-першокурсників відбувається і через залучення їх до багатого на події життя установ соціальної сфери області.

Побачити предмет своєї роботи, сформувати чіткі уявлениння про те, чим прийдеться займатися після отримання освіти, остаточно утвердитись у правильності вибору спеціальності, в повній мірі відчути її значущість в нашому сьогоденні допомагатимуть також визнані заняття на базі установ соціальної сфери, запрошення на розмови із студентами керівників підрозділів головного, районних управлінь праці та соціального захисту населення, обласного управління у справах сім'ї та молоді, обласного управління фонду України соціального захисту

національного університету і віддзеркалює, на наш погляд, проблему введення студентів-першокурсників в обрану ними професію. Ми розуміємо, що з роками програма курсу буде змінюватись у відповідь на новітні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених та напрацювання практиків.

Вирішенню проблеми зацікавлення студентів обраною професією у великий мірі сприяють ритуал клятви на вірність професії “Соціальний працівник”, яку першокурсники дають на урочистій церемонії посвячення в обрану спеціальність, запрошення їх бути присутніми на конкурсах “Кращий за професією”, що проходять у головному управлінні праці та соціального захисту населення облдержадміністрації; участь у святкуванні Дня соціального працівника; співробітництво кафедри соціальної роботи, педагогіки та психології з обласним благодійним фондом соціальної допомоги малозабезпеченим.

Слід відмітити, що це співробітництво приносить обопільну користь: фонд надає натуральну та грошову допомогу студентам-сиротам, напівсиротам, студентам з малозабезпечених сімей, які навчаються за спеціальністю “Соціальна робота”, в 2002 році правління фонду започаткувало виплату стипендій в розмірі 70 гривень щомісяця двом студентам-сиротам, які мають високий рейтинг у навчанні. Студенти ж зі свого боку беруть активну участь у розробці пропозицій з розвитку діяльності фонду інвалідів тощо. Пошук нових форм подання першокурсникам навчального матеріалу з дисципліни “Вступ до спеціальності “Соціальна робота” триває.

Література

1. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 418 с.
2. Мигович І.І. Соціальна робота. Вступ до спеціальності. – Ужгород, 1997.
3. Соціальна робота: Збірник навчальних програм // Соціальна робота. – Книга 5. – К.: ДЦСМ, 2002. – 332 с.
4. Основы социальной работы: Учебник / Отв. ред. П.Д. Павленок. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 395 с.
5. Социальная работа: теория и практика: Учебн. пособие / Отв. ред. д.и.н., проф. Е.И. Холостова; д.и.н., проф. А.С. Сорвина. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 427 с.
6. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під редакцією В. Полтавця. – К.: Видавничий дім “КМ Academia”, 2000. – 236 с.
7. Социальная работа / Под общей редакцией проф. В.И. Курбатова. Серия “Учебники, учебные пособия”. – Ростов-на-Дону: “Феникс”, 2000. – 576 с.

Надійшла до редколегії 27.11.2003 р.